

external motivation (prestige, primacy, material encouragement) is the terminology of R. Ryan and E. Deci.

Key words: Self-realization, self-determination, personal potential, self-fulfilling potential, favorable and unfavorable conditions of self-determination, blockade of self-realization, diagnostics of self-determination and self-realization of the student's personality in the process of cognitive learning activity, factoring and factor analysis of the quality, reinforcing the blockade of self-realization, quality, simulating the blockade of self-realization.

Отримано: 05.12.2017 р.

УДК 159.937.23

О.Ю. Мурзенкова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СВІДОМОГО СПРИЙМАННЯ

О.Ю. Мурзенкова. Психологічні особливості свідомого сприймання. У статті розкривається проблема об'єктивності відчуттів і перцептивного сприймання. Свідомий досвід кожної людини унікальний і формується через відчуття та сприймання. Сенсорні порогові аналізаторів, селективна увага і мінливий емоційний фон формують унікальну для кожної особистості картину світу. Отже, постає питання, чи доцільно говорити про об'єктивність, якщо кожна людина живе в світі унікальних відчуттів, для неї реальніших, ніж відчуття іншої людини.

Ключові слова: діапазон сприймання, "пляшкове горло" уваги, емоції, суб'єктивність відчуттів, психологічна прийнятність.

О.Ю. Мурзенкова. Психологические особенности осознанного восприятия. В статье раскрывается проблема степени объективности ощущений и перцептивного восприятия. Сознательный опыт каждого человека уникальнее и формируется с помощью ощущений и восприятия. Сенсорные пороги анализаторов, селективное внимание и изменчивый эмоциональный фон формируют уникальную для каждой личности картину мира. Поэтому возникает вопрос, целесообразно ли говорить об объективности, если каждый человек живет в мире уникальных ощущений, которые для него более реальны, чем чувства другого человека.

Ключевые слова: диапазон восприятия, "бутылочное горло" внимания, эмоции, субъективность ощущений, психологическая приемлемость.

Постановка проблеми. Картина світу, віддзеркалена в свідомості, є сукупністю образів, які прийнято вважати об'єктивно сприйнятими і відтвореними. Проте чи можна взагалі говорити про об'єктивність сприйнятого світу, якщо цей образ сприйнято органами чуття, що мають обмежені здібності сприймати потік стимулів? Проблема об'єктивності перцептивного сприймання посилюється обмеженою здатністю уваги сприймати одночасно певний обсяг інформації. І кінцевою ланкою викривлення образів є емо-

ційний фон. Картина світу є унікальною всередині кожного біологічного виду через функціональні здатності органів чуття до сприймання, ще більше вона різниться всередині виду через індивідуальні особливості.

Актуальність дослідження. У сучасному світі гострою є проблема дослідження свідомості. У американських фахових наукових виданнях свідомість здебільшого порівнюється зі здібністю розуміти, пізнавати, знати світ. Проте проблема локалізації в головному мозку, а також проблема свідомості не тільки людини, а й представників світу тварин є надто актуальною і досі не вирішеною. Розуміючи, що картина світу, сприйнята, наприклад, бджолою та людиною, повинна мати більше відмінного, ніж спільного, можна припустити, що й картина світу кожної особистості може мати певні унікальні параметри, які на теперішньому етапі дослідити об'єктивно неможливо. Т. Нагель назвав це кваліа-відчуттями [1, с. 437-439].

Мета: дослідити проблему об'єктивності свідомого сприймання; запропонувати модель ланцюгового обмеження свідомого сприймання.

Завдання:

- 1) вивчити сучасні наукові дослідження проблеми сприймання;
- 2) проаналізувати точки викривлення реальності в процесі її сприймання і відтворення;
- 3) визначити роль емоційного фону особистості в процесі викривлення об'єктивної реальності та формуванні проблеми суб'єктивності;
- 4) створити модель ланцюгового викривлення реальності через індивідуальні особливості сприймання.

Методи. Дослідження передбачає використання теоретичних методів порівняння, узагальнення, систематизації, інтерпретації.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Сприймання і усвідомлення сприйнятого може наблизити до вирішення "складної проблеми свідомості", за Д. Чалмерсом [2, с. 205-207], адже саме сенсорика є первинною ланкою контакту особистості з оточуючою реальністю і зовнішнім світом. Проте найперша проблема, із якою зіштовхується дослідник, вивчаючи природу сенсорики, є ендогенні ліміти органів чуття в межах діапазону сприймання та певні складності відображення. М. А. Коен у статті "Що таке пропускання здатність перцептивного досвіду" ставить запитання: чому люди вважають, що здатні бачити все багатство навколишнього світу в деталях, якщо результати наукових досліджень суперечать цьому і демонструють обмежені здібності сенсорних систем і зорового сприймання зокрема? [3, с. 95-97; 4]. Автори доходять висновку, що спостерігачі (люди) мають доступ до значно більшого обсягу інформації, ніж просто три або чотири елементи одночасно [3, с. 107]. Водночас кілька елементів сприймаються із високою точністю, а іншу частину світу представлено як "сукупність статистики", сумарний образ [6, с. 2245].

Пов'язуючи свідомість із когнітивними функціями вищого рівня [7], варто пам'ятати, що навіть якщо спостерігач і сприймає світ у деталях, потік стимулів потрапляє до уваги та робочої пам'яті, які в свою чергу мають обмежені здатності до функціонування.

Отже, картина світу не може бути об'єктивною, оскільки людська психіка відображає її не такою, якою вона є насправді, а такою, якою її "змальовують" аналізатори, сенсорні системи, головний мозок і свідомість. Якими є ці ліміти, та чи дає психіка можливість сприймати і відображувати дійсність об'єктивно?

Стимули навколишнього світу пропускаються через діапазон сенсорного сприймання: між верхнім і нижнім порогом сприйняття і, відповідно, потік стимулів первинно відсіюється [6].

На другому етапі стимули, що потрапили через фільтри сенсорики, мають бути усвідомлені, розпізнані, проте з усього потоку сприйнятих стимулів усвідомлені будуть лише ті, на які звернено увагу індивіда [8, с. 79]. В. Джеймс висловив цю ідею так: "Мій досвід – це те, що я згоден сприйняти" [8, с. 256]. Д. Бродбент у 1958 р. запропонував теорію "пляшкового горла" уваги (attention bottleneck), або, як її називають, модель ранньої фільтрації, згідно з якою неусвідомлені подразники відфільтровуються і втрачаються [9, с. 888-893]. Над теоріями селективної уваги працювало багато когнітивістів, серед яких А. Трісман, Д. і Е. Дойч, Д. Норман. Усі вони намагались пояснити вибірковість уваги через фільтрацію стимулів на основі фізичних ознак, лімітованих здібностей уваги, фактора важливості стимулів тощо [10; 11]. Окрім того, що увага є селективною і не концентрується на всьому потоці стимулів, вона ще й має певний обсяг, який зазвичай коливається у дорослих у межах від 4 до 6 об'єктів [11, с. 31].

На третьому етапі, після подвійної фільтрації стимулів, інформація із зовнішнього світу, яка все-таки потрапила в межі диференційованого сприймання стимулів, пройшла через "пляшкове горло" уваги та стала частиною "знання" (awareness), підлягає подальшому психологічному "викривленню". Ідеться про емоційну сферу особистості. Органи чуття передають інформацію від навколишнього середовища до мозку, але ендокринна система і, зокрема, гормони "перекладають" це "вхідне повідомлення", викривляючи його достовірність крізь призму актуального емоційного стану.

Емоційний фон є ключовою ланкою у формуванні реакції "прийняти і наблизитись" або "визнати неприйнятним і відсторонитись". Дослідники емоційної сфери особистості лише умовно поділяють емоції на негативні й позитивні, наголошуючи, що переживань негативних людина прагне уникнути, а позитивними, навпаки, сповнити своє життя.

Серед основних класифікацій емоцій вирізняють наступні (табл.1).

Класифікації емоцій

Автор	Базові емоції
Р. Плутчик	Кожна з восьми первинних емоцій має полярну протилежність [12]: - Радість - сум; - Страх - гнів; - Упередження - подив; - Відраза - довіра
П. Екман	Гнів, відраза, страх, щастя, смуток і здивування [13, с. 176–177]
С. Томкінс	8 базових емоцій: здивування, інтерес, радість, гнів, страх, відраза, сором і туга [14, с. 365–377]
Л. К. Ізард	Шкала диференційних емоцій (DES-IV): цікавість, радість, здивування, гнів, горе, огида, відраза, страх, сором

Детальніше розглянемо основну тріаду базових негативних емоцій "страх-гнів-відраза" [15], які здатні призводити до деструктивного ефекту.

Емоція страху призводить до активації патернів поведінки, в основі яких лежать захисні механізми збереження здоров'я та виживання. Її переживання супроводжується підвищеною збудливістю, тривалістю, вегетативною та нейроендокринною активацією, а також конкретними моделями поведінки. Функція цих фізіологічних змін полягає в полегшенні подолання несприятливої або несподіваної ситуації. Патологічна тривога перешкоджає здатності успішно долати життєві труднощі [15].

Емоції – це не тільки "почуття" або психічні стани, вони супроводжуються фізіологічними та поведінковими змінами, які є невіддільною їх частиною [12].

Страх як філософське поняття уперше розглянув С. К'єркегор. Розрізняють емпіричний страх, що виникає перед конкретною небезпекою, а також метафізичний страх-тугу – він виникає як ірраціональне збудження і є специфічним саме для людини.

Для того, щоб страх виник, потрібні кілька факторів. За К. Ізардом, активаторами страху можуть бути біль, самотність, незвичність об'єкта, раптове його наближення, раптова зміна активності об'єкта [15]. Тобто страх викликають певні об'єкти, котрі завдають болю. А також невідомі об'єкти, адже ніхто не знає, що саме можна від них очікувати, відтак вони можуть становити загрозу здоров'ю та життю.

Переживання емоції страху має свої психологічні особливості. Зокрема, спостерігається різке звуження уваги, загострення її на об'єкті або ситуації, що сигналізує про небезпеку. Таке обмежене сприйняття впливає на поведінку людини. Єдина актуальна потреба в такій ситуації – вте-

ча. Переживання страху – це стрес для організму, а в стресовій ситуації діє єдиний закон "бий або біжи". Уникнення небезпеки – основне еволюційне завдання. Сприймання за умов сильного переляку називають "тунельним", тут назва говорить сама за себе: від слова "тунель" [15]. Мислення немов загальмовується, рішення приймаються нелогічно й нерационально. Людина, охоплена страхом, сприймає картину світу вузько – так, як би вона оцінювала дійсність, споглядаючи її із тунелю.

У новітніх дослідженнях емоцію страху порівнюють із емоцією гніву через спільний для них гормон адреналін.

Ті стимули зовнішнього світу, які потрапили в поле усвідомленого, але викликають емоцію страху, зазнають викривленого сприйняття, відмінного від об'єктивного аналізу характеристик об'єкта.

Гнів призводить до певних фізіологічних реакцій: секреція катехоламінів, адреналіну, норадреналіну та глюкокортикоїдів забезпечує в симпатичній нервовій системі ефект мобілізації організму та готовності до негайної дії [16], виникає прискорення частоти серцебиття, збільшується пітливість рук [13].

Гнів немов розпалює зсередини: прискорюється серцебиття, дихання, мобілізуються сили. Гнів – емоція нападу. Якщо страх – це втеча, то гнів – атака.

Зазвичай почуття гніву і агресивний наступ спрямовані на самозахист або розширення своєї території. Проте варто зазначити, що гнів може бути спрямований і проти себе. Ідеться про випадки навмисного травмування свого тіла – порізи, проколи, ампутації. Найвищою формою аутоагресії є суїцид.

Наступна базова емоція – відроза, або огида. Її еволюційним призначенням є уникнення неїстівних об'єктів. Спочатку виникнення і функціонування цієї емоції було спричинене потребою вибору їстівної їжі за допомогою смакової та нюхової сенсорної системи. Отже, запахи та смаки викликають реакцію: з'їсти чи пройти повз [16].

Функціональні експерименти МРТ показали, що острівцева кора (або інсула) в головному мозку активізується при відчутті відрози, особливо стосовно смакових стимулів або як реакція на гидливий вираз обличчя у сторонньої людини [17].

Відроза – оцінна емоція, яка може контролювати моральну поведінку [18]. Коли хтось відчуває відрозу, ця емоція може сигналізувати, що є певні типи поведінки, об'єкти або люди, яких слід уникати, щоб зберегти свою "чистоту" [17].

Емоція відрози є ключовою в обмеженні психологічної прийнятності особистості саме через її широкий спектр реагування на зовнішнє середовище, як реакція на вибір їстівних/неїстівних об'єктів, як оцінна емоція індивіда до самого себе [18], а також відроза як морально-оцінне ставлення

[17]. У всіх випадках реагування відбувається за принципом дистанціювання від об'єктів, що викликають огиду, уникнення переживання досвіду.

Серед чинників, що викликають емоцію відрази, є ті, які психіка виділяє як загрози для здоров'я та життя організму, зокрема, пов'язані із захворюваннями.

Ряд досліджень [17; 18] дозволяє виокремити чинники, які викликають відразу:

- продукти життєдіяльності організму: фекалії, сеча, блювота, статеві рідини, слина і слиз тощо;
- зіпсовані продукти;
- комахи та тварини: блохи, кліщі, воші, таргани, черв'яки, мухи, щури та миші;
- гігієна: видимий бруд і "неадекватні" дії (наприклад, із використанням нестерильного хірургічного інструменту);
- порушення цілісності тіла: кров, розчленовування, каліцтва;
- смерть: мертві тіла і органічний розпад;
- видимі ознаки інфекції [18].

Аналізуючи третю ланку викривлення об'єктивної дійсності психікою людини, ми приходимо до проблеми психологічної прийнятності. Адже фактори, які викликають гнів, страх, відразу, викликають деструктивну реакцію втечі або знищення, відповідно – вони є неприйнятними. Що саме з навколишньої дійсності є прийнятним, а що неприйнятним – підлягає подальшому експериментальному дослідженню.

Обговорення. Дослідження свідомості є білою плямою сучасної науки. Провідні науковці світу поставили перед собою на сьогодні невирішені завдання – виділити в свідомості одиницю, аналогічну одиниці виміру інформації – біту. Проте виділити функціональну одиницю свідомості на сучасному етапі розвитку науки є неможливим, і причиною цього є цілісність, інтегративність свідомості людини. Психіка сприймає через п'ять сенсорних відчуттів навколишню реальність суцільно. Перцептивні та аперцептивні відчуття включають більше суб'єктивності, ніж об'єктивності. Таким чином, проблема об'єктивності в психології є дуже гострою, а метод інтроспекції не може бути повноцінним саме через суб'єктивність сприймання кожної особистості.

Висновки. Сучасні наукові дослідження розкривають складність дослідження процесу сприймання. Свідоме відображення навколишньої дійсності ускладнюється суб'єктивністю сприймання кожної особистості. Основними точками викривлення об'єктивності реальності в процесі її сприймання і відтворення є фізіологічні особливості сенсорних аналізаторів сприйняти подразники, об'єм уваги та вибір значущих стимулів, а також емоційний фон.

У цій статті проаналізовано негативний вплив деструктивних емоцій гніву, страху та відризи на викривлення об'єктивно сприйнятих стимулів навколишньої реальності. Модель ланцюгового обмеження свідомого сприймання охоплює: сенсорні пороги відчуттів, селективну увагу, емоційний фон. Оскільки перцептивні та аперцептивні відчуття не є об'єктивними, доцільно вивчати проблему об'єктивності психологічних досліджень методом інтроспекції.

Список використаних джерел

1. Nagel, T. What Is It Like to Be a Bat? / T. Nagel // *The Philosophical Review*. – Oct., 1974. – Vol. 83(4). – P. 435-450 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.jstor.org/stable/2183914>
2. Chalmers, D. Facing up to the problem of consciousness / D. Chalmers // *Journal of Consciousness Studies*. – 1995. – Vol. 2 (3). – P. 200-219 [Electronic resource]. – Access mode : <http://consc.net/papers/facing.html>.
3. Cowan, N. The magical number 4 in short-term memory: a reconsideration of memory storage capacity / N. Cowan // *Behav. Brain Sci.* – 2001 – Vol. 24. – P. 87-114.
4. Drew, T. Neural measures of individual differences in selecting and tracking multiple moving objects / T. Drew, E. K. Vogel // *Journal of Neuroscience*. – 2008. – Vol. 28. – P. 418-419.
5. Luck, S. J. The capacity of visual working memory for features and conjunctions / S. J. Luck, E. K. Vogel // *Nature*. – 1997. – Vol. 390. – p. 279-281.
6. Cohen, M. A. Visual awareness is limited by the representational architecture of the visual system / Cohen M. A. // *Journal of Cognitive Neuroscience*. – 2015. – Vol. 27. – P. 2240-2252.
7. Baars, B. A. *Cognitive Theory of Consciousness* / B. A. Baars. – Cambridge University Press. – 1989. – P. 456.
8. James, W. *The Principles of Psychology* / William James. – New York : Dover Publications, 1950. – P. 402.
9. Lachter, J. Forty-five years after Broadbent (1958) Still no identification without attention / J. Lachter, K.I. Forster, E. Ruthruff // *Psychological Review*. – 2004. – Vol. 111. – P. 880-913 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15482066>
10. Treisman, A. M. Selective Attention in Man / A. M. Treisman // *British Medical Bulletin*. – 1964. – Vol. 20 (1). – P. 12-16.
11. Treisman, A. M. Is selective attention selective perception or selective response? / A. M. Treisman, J. G. Riley // *Journal of Experimental Psychology*. – 1969. – Vol. 79 (1). – P. 27-34.
12. Plutchik, R. *Emotions and Life: Perspectives from Psychology, Biology, and Evolution* / R. Plutchik. – Washington, DC : American Psychological Association, 2002. – P. 383.

13. Ekman, P. An Argument for Basic Emotions / P. Ekman // *Cognition and Emotion*. – 1992. – Vol. 6 (3/4). – P. 169-200.
14. Tomkins, S. S. Affect, Imagery, Consciousness / Silvan S. Tomkins, Bertram P. Karon – New York / Springer, 1992. – Vol. IV. – P. 464.
15. Boyle, G. J. Multidimensional measures of affects: Emotions and mood states / G. J. Boyle, E. Helmes, G. Matthews, C. E. Izard // *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*. Elsevier/Academic Press, 2015. – P. 3-15 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780123869159000012>
16. Novaco, R. W. Anger as a Clinical and Social Problem / Raymond W. Novaco // *Advances in the Study of Aggression* / Academic Press. – 1986. – P. 1-67.
17. Phillips, M. L. A specific neural substrate for perceiving facial expressions of disgust / M.L. Phillips, A.W. Young, C. Senior, M. Brammer, C. Andrew et al. // *Nature*. – 1997. – Vol. 389. – P. 495-508.
18. Oaten, M. Disgust as a Disease-Avoidance Mechanism / M. Oaten, R. J. Stevenson, T. I. Case // *Psychological Bulletin*. – 2009. – Vol. 135 (2). – P. 303-321.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Nagel, T. What Is It Like to Be a Bat? / T. Nagel // *The Philosophical Review*. – Oct., 1974. – Vol. 83(4). – R. 435-450 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.jstor.org/stable/2183914>
2. Chalmers, D. Facing up to the problem of consciousness / D. Chalmers // *Journal of Consciousness Studies*. – 1995. – Vol. 2 (3). – R. 200-219 [Electronic resource]. – Access mode : <http://consc.net/papers/facing.html>.
3. Cowan, N. The magical number 4 in short-term memory: a reconsideration of memory storage capacity / N. Cowan // *Behav. Brain Sci.* – 2001 – Vol. 24. – R. 87-114.
4. Drew, T. Neural measures of individual differences in selecting and tracking multiple moving objects / T. Drew, E. K. Vogel // *Journal of Neuroscience*. – 2008. – Vol. 28. – R. 418-419.
5. Luck, S. J. The capacity of visual working memory for features and conjunctions / S. J. Luck, E. K. Vogel // *Nature*. – 1997. – Vol. 390. – p. 279-281.
6. Cohen, M. A. Visual awareness is limited by the representational architecture of the visual system / Cohen M. A. // *Journal of Cognitive Neuroscience*. – 2015. – Vol. 27. – R. 2240-2252.
7. Baars, B. A. *Cognitive Theory of Consciousness* / B. A. Baars. – Cambridge University Press. – 1989. – R. 456.
8. James, W. *The Principles of Psychology* / William James. – New York : Dover Publications, 1950. – R. 402.
9. Lachter, J. Forty-five years after Broadbent (1958) Still no identification without attention / J. Lachter, K.I. Forster, E. Ruthruff //

Psychological Review. – 2004. – Vol. 111. – R. 880-913 [Electronic resource].
– Access mode : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15482066>

10. Treisman, A. M. Selective Attention in Man / A. M. Treisman // British Medical Bulletin. – 1964. – Vol. 20 (1). – R. 12-16.

11. Treisman, A. M. Is selective attention selective perception or selective response? / A. M. Treisman, J. G. Riley // Journal of Experimental Psychology. – 1969. – Vol. 79 (1). – R. 27-34.

12. Plutchik, R. Emotions and Life: Perspectives from Psychology, Biology, and Evolution / R. Plutchik. – Washington, DC : American Psychological Association, 2002. – R. 383.

13. Ekman, P. An Argument for Basic Emotions / P. Ekman // Cognition and Emotion. – 1992. – Vol. 6 (3/4). – R. 169-200.

14. Tomkins, S. S. Affect, Imagery, Consciousness / Silvan S. Tomkins, Bertram P. Karon – New York / Springer, 1992. – Vol. IV. – R. 464.

15. Boyle, G. J. Multidimensional measures of affects: Emotions and mood states / G. J. Boyle, E. Helmes, G. Matthews, C. E. Izard // Measures of Personality and Social Psychological Constructs. Elsevier/Academic Press, 2015. – P. 3-15 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780123869159000012>

16. Novaco, R. W. Anger as a Clinical and Social Problem / Raymond W. Novaco // Advances in the Study of Aggression / Academic Press. – 1986. – R. 1-67.

17. Phillips, M. L. A specific neural substrate for perceiving facial expressions of disgust / M.L. Phillips, A.W. Young, C. Senior, M. Brammer, C. Andrew et al. // Nature. – 1997. – Vol. 389. – R. 495-508.

18. Oaten, M. Disgust as a Disease-Avoidance Mechanism / M. Oaten, R. J. Stevenson, T. I. Case // Psychological Bulletin. – 2009. – Vol. 135 (2). – R. 303-321.

O.Y. Murzenkova. Psychological features of the aware perception. The article is devoted to the problem of the objectivity of perception. The conscious experience of each person is unique and is formed by the perception. Sensory thresholds, selective attention and a changing emotional background form a unique individual mental model of the world. Does it reasonable to point out the objectivity of perception if every person lives in a world of unique sensations that are more realistic to her/him than the feelings of another person.

The study of consciousness is a white stain of modern science. However, to highlight the functional unit of consciousness at the present stage of the development of science is impossible and the reason for this is the integrity of the human consciousness. The psyche entirely perceives the reality by the five sensory spheres. Perceptual and apperceptive feelings include more subjectivity than objectivity. Thus, the problem of objectivity in psychology is very acute, and the method of introspection can not be complete because of the subjectivity of perception of each individual.

This article analyzes the negative influence of destructive emotions of anger, fear and aversion on the distortion of objectively perceived stimuli of the surrounding reality. The model of the chain restriction of conscious perception covers: sensory thresholds of sensations, selective attention, emotional background. The main points of the distortion of the objectivity of reality in the process of its perception and reproduction are the physiological features of sensory analyzers to perceive stimuli, the volume of attention and filtration of significant stimuli, as well as the emotional background.

Key words: range of perception, "bottleneck" of attention, emotions, subjectivity of perception, psychological acceptability.

Отримано: 18.01.2017 р.

УДК 159.923.5

А.В. Перепелиця

ПОРУШЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

*А.В. Перепелиця. **Порушення формування дитячої особистості під впливом сімейного насильства.** Статтю присвячено аналізу проблеми насильства в сім'ї та можливих психічних порушень розвитку дитини. Окреслено особливості фізичного насильства як психотравмуючого фактора. Визначено недостатність статистичних даних та наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою програм для виявлення й профілактики насильства в сім'ї. Охарактеризовано поняття фізичного та психологічного насильства. Встановлено, що фізичне насильство негативно впливає на формування особистості, а порушення, які виникають після, зачіпають усі рівні людського функціонування та призводять до стійких особистісних змін, які перешкоджають здатності дитини реалізувати себе в майбутньому. Представлено рекомендації щодо поліпшення критичної ситуації в країні стосовно насильства над дітьми в сім'ї.*

Ключові слова: дитина, сім'я, особистість, фізичне насильство, психологічне насильство, психологічна допомога.

*А.В. Перепелиця. **Нарушение формирования детской личности под влиянием семейного насилия.** Статья посвящена анализу проблемы насилия в семье и возможных психических нарушений развития ребёнка. Определены особенности физического насилия как психотравмирующего фактора. Определена недостаточность статистических данных и научных исследований, связанных с оценкой программ для выявления и профилактики насилия в семье. Охарактеризованы понятия физического и психологического насилия. Установлено, что физическое насилие негативно влияет на формирование личности, а нарушения, возникающие после, затрагивают все уровни человеческого функционирования и приводят к стойким личностным изменениям, которые препятствуют способности ребенка реализовать себя в будущем. Представлены рекомендации по улучшению критической ситуации в стране относительно насилия над детьми в семье.*

Ключевые слова: ребёнок, семья, личность, физическое насилие, психологическое насилие, психологическая помощь.